

A vallás: -

annak változó formái és örök lényege.¹

Alapige: „BékéljeteK meg az Istennel“.
II. Cor. 5., 20.

Kedves Hallgatóim! A vallásról, annak változó formáiról és örök lényegéről óhajtok beszélni előttetek, a mai ünnepélyes alkalommal. Kérlek, figyeljeteK!

Nemrégiben még azt hitték az emberek, hogy a keresztény dogma főbb elveiben, úgyszólván, örök időkre meg van állapítva. Egy neves amerikai lelkész szokta mondogatni, hogy a theológiában mindennemű fejlődés ki van zárva. Saját szempontjából igaza is lehetett. Ő ugyanis úgy tekintette a theológiát, mint a csalhatatlan isteni kijelentés egyszerű magyarázatát. Az ilyen kijelentésben azután, természetesen, nincs és nem is lehet semminemű haladás. Alig sejtette az a nagy ember² is, a kinek ez a hely királyi széke volt, hogy az ő dogmája az idők során valami módon átváltozik, vagy éppen elavul. S a nagy angol költő,³ a ki „Elveszett Paradicsomát“ a kálvinizmus theológiájára építette, talán egy pillanatig se gondolt arra, hogy legjobb esetben csak álmodik. És manapság mégis úgy tapasztaljuk, hogy a kereszténység kötött dogmái közül egyetlenben egy sem maradhat érintetlenül. Kik hát, a kik ilyenemű kérdésekkel állanak elő? Bizonyára, nem a rossz emberek. Még kevésbé azok, a kik a világból ki akarják irtani a hitet és a reménységet. Nem is a tudatlanok, a kik mindenbe beletörődve, magasabbra úgy sem vágyódnak. De igenis, a mi korunkban rendszerint a jó és való-

¹ Mondotta Minot J. *Savage*, new-yorki lelkész, a genfi Szt.-Péter székesegyházban 1905 aug. 31.-én a III. Nemzetközi Vallásos Congressus alkalmával.

² Calvin.

³ Milton.

ban bölcsek azok, a kik legkevésbé hisznek ezekben a megcsontosodott dogmákban.

Az utóbbi 150 év alatt nagyon is megváltozott a föld ábrázata. A földet elejétől végig fölkutatták; a különböző népek közelebről megismerték egymást s ilyen módon találkozót adtak egymásnak a világ uralkodó nagy vallásai. Tanulmányoztuk ezeket a vallásokat, ezeknek fejlődését és hanyatlását s ma már bizonyosra vehetjük, hogy az emberiség szünet nélkül halad örök ezéjja felé: az ördögöt angyallá idomitja át. Hanyatló és holt vallások romjai hevernek útjában mindenfelé, mint az őszi országúton a lassan lepergő sárga falevelek.

Ezenkívül külön tudománygá fejlődött a kritikai bíráló. Tudjuk, miként keletkeztek és fejlődtek az emberi hagyományok; tudjuk, miként jöttek létre a szent iratok; kiviláglott az is, hogy ezek az emberi munkák miként öltöttek magukra isteni jelleget.

Hát még ha hozzávesszük ehez az óriási haladást a tudományos kutatások és fölfedezések terén! A mit a régiek hittek a világról és az emberiségről, annak eredetéről, természetéről és rendeltetéséről, azt a már fölvilágosodott ember többé el nem fogadhatja. Réges-régen az emberek még azt is tudni vélték, hogy mit gondolt Isten a világ teremtését megelőző korszakokban. Napról-napra kiszámították, hogy mikor és miért állott elő a világ. Azt is tudták, hogy mikor és miért bukott el az ember s miként sülyedt kezdettől fogva az isteni átok és harag sulya alatt. Tudták, vagy legalább tudni vélték mindezeket. Ma már tudjuk, hogy mindebből egy szó sem igaz. Egész más világban élünk mi. Más a mi gondolkozásmódunk. Mások a mi álmaink. Más reménység vezet bennünket: mindig csak előre!

Ezekhez a mélyreható változásokhoz képest, természetesen, az emberek magatartása a vallással szemben szintén nagy változáson ment keresztül. Itt csak két osztályt említek meg.

Sok nemeslelkű ember van a világon, a ki azt hiszi, hogy a vallás kihalófélben van és majdnem örül neki. Egy kebelbarátom, a kit nagyrabecsülök, gyakran lelkesedéssel mondogatta: „Haldoklik a vallás és helyébe lép a *humanitas*“. Azt hitte ő is, mint annyi más, hogy a vallás az emberiség gyermekkorához tartozik; kinövünk belőle, mint a ruháinkból s eldobhatjuk magunktól.

Megint mások, azok a kedves, jámbor, egyházas szellemű lények, csakugyan félnek, hogy a vallás haldoklik és talán végkép oda lesz s ennek folytán kárhoztatnak mindennemű kritikát és tudományos vizsgálódást. Nagyon is neheztelnek ránk, mikor fölvetjük ezeket a kérdéseket, a melyek szerintük a biblia hitelét veszélyeztetik. Darwinra és társaira is ugyancsak nehezteltek, mikor kétségbe merték vonni a mózesi hat napos teremtés igazságát. Attól félnek tehát e jámbor hívők, hogy a vallás napjai meg vannak számlálva. De vajjon, eszükbe jut-e valaha, hogy ez az aggodalom valójában nem hitre, sőt inkább hitetlenségre mutat. Nem igaz hívő az, a ki fél, hogy az isteni tekintély aláhanyatlik és az isteni igazság meghazudtolható. Tegyük föl, hogy valaki védelemre készen, elállja az ajtót: nem azt a gyanut kelti-e, hogy az ajtó mögött valamit rejteget. Éppen így jár el az is, a ki nem szereti, ha a hit dolgait megvitatják. Bizonyosan attól tart, hogy azok nem állják ki a kritikát. Lám, pedig Isten nem fél a világoosságtól. Isten igéjének nincs mit tartania az igazságtól; mert az igazság és egyedül az igazság az Isten igéje.

A magam részéről nem osztom sem az egyik, sem a másik csoport véleményét. Nem hiszem, hogy a vallás hanyatlófélben volna s nem táplállok lelkemben aggodalmat annak sorsa iránt.

Lássuk egy pár pillanatra, hogy tulajdonképpen mi is a vallás. Így talán könnyebben fölismerhetjük az azt fenyegető veszélyt.

Az *értelem* úgy mutatja be nekünk Istent, mint a világegyetemben nyilatkozó teremtő hatalmat. A vallás pedig nem egyéb, mint az a szent viszony, a melyben állunk mindannyian e hatalommal szemben. Sok Istent imádtak az emberek, a míg azt hitték, hogy egynél több hatalom van a világon. Most már csak Egy Istent imádunk; minthogy az annyira rettegett tudomány is kimutatta, hogy a világegyetemben működő erő és hatalom — egyetlen egy.

De az ilyen gondolatoknak rendszerint hűséges kísérőtársai akadnak *érzelem*-világunkban is s így a vallásban ezekkel is számolnunk kell. Minél emelkedettebb és finomabb a gondolat, annál tisztább és nemesebb az annak megfelelő érzelem. Mig az alacsony gondolkozás mindig maga után vonja az érzelmi erők sülyedését.

Azonban elkerülhetetlen, hogy ezek a világraszóló gondolatok és érzelmek valamely külső formát ne öltsenek magukra. Így jöttek létre a vallásos intézmények. Oltár és áldozat, mecset és templom, az istentisztelet megannyi formája; szentségek és czeremóniák, papi rend és lelkészi kar, mind ennek köszönhetik eredetüket. S az a sok hymnus, biblia, könyörgés, mind csak arra való, hogy bár gyarló módon, de kifejezésre juttassa a vallásos életben gyökerező gondolatunkat és érzeményeinket. Gondolat, érzés, intézmény teszik tehát a vallás lényegét. De hát mire valók mindezek?

Arra, hogy igazi, benső viszonyba juthassunk az Istennel. Eleitől fogva sokat foglalkoztak az emberek az Isten eszméjével. Saját magukról is nem egy elméletet állítottak föl. És az Isten és önmaguk közötti viszonyt és annak ideális voltát illetőleg más meg más nézet uralkodott közöttük. De mindezeknek csak az volt a célja, hogy az emberek benső viszonyba jussanak Istennel. És ez tény nem csupán a keresztény és mohamedán vallásnál, hanem bármely más vallásnál is. Valamennyinél! Különbösen is, alapjában véve, *nem volt s nem is lehet*, világ kezdetétől mind e világnak végezetéig, egynél több vallás! Voltak ugyan vallás-rendszerek, voltak theológiák száma nélkül, de *vallás* csak egy volt, van és leszen. Egyetlen-egy közös vallás, az indián fétisétől föl a Sion hegyéig és a Szent Péter templomáig. Bármily finomult és magasztos is legyen a mi istentiszteletünk, egyedüli célja és törekvése egyszerűen az, hogy minket Istenhez emelve, ő vele lelki kapcsolatba hozzon. Vajha, sikerülne.

De előbb még egy más kérdéssel kell tisztába jönnünk. Térjünk vissza a vallás lényegére, melyet imént röviden vázoltam. Nemde, nem világos-e, — a dolog természetéből ítélve is — hogy a vallást az emberiség teljesen soha nem nélkülözheti? Bármily szétágazó is a mi vélekedésünk a világalkotó hatalomról, az a hatalom ott van. Jelen van mindenütt. Az a hatalom a mi Atyánk. Ettől a hatalomtól vettük eredetünket. Itt volt, mielőtt mi születünk volna és itt lesz, a mikor mi már többé nem leszünk. És az ég alatt és a föld fölött, míg itt vagyunk, ránk nézve szentebb, jobb és fontosabb mi sem lehet, minthogy ismerjük meg valamennyire ama hatalom törvényeit s igyekezzünk azoknak engedelmeskedni. Ettől függ minden, a mire vágya-

kozunk. Életünk, egészségünk, boldogságunk, szerencsénk és igaz emberségünk, mind csak ezen fordul meg. Ez tehát a vallás lényege: hogy mi az örökkévaló világalkotóval gyermeki viszonyban legyünk. Az ilyen vallás pedig már magában is örökkévaló.

Még ha valaki azt mondaná is, hogy ő erről a hatalomról mit se tud, az nem határoz; mert hiszen — mint láttuk — az a hatalom mégis csak ott van a világban. Jelen van mindenütt. És a nembánomság is tud valamit annak törvényeiről és megnyilatkozásairól: legalább is, itt e földi létben, forgandó szerencséje és boldogsága mindig attól függ, hogy mennyire ismeri és alkalmazza azokat. Daczol ez a hatalom még az istentagadóval is. Ott van, jelen van ez a hatalom mindenütt a világon. Nevezd bár anyagnak vagy erőnek. Még ha a porig megalázod is: ott van. Ott volt, mielőtt születnél volna és ott lesz, mikor te többé immár nem leszel. S e földi létben egészségedet, boldogságodat ama hatalom jóságos törvényeinek köszönheted. A mig tehát a világ világ lesz s a föld hátán akad egyetlen ember, a ki gondolkozni, érezni és cselekedni kész: addig a vallást nem kell félteni, mert annak fönmaradása a dolog természetében gyökerezik. Hátat fordíthatunk neki. El is felejthetjük. De ki nem olthatjuk éltető világát. Hol az a kormányos, kinek kedve volna kivitorlázni az őt nyomon követő tenger-láthatárból? Hol a sas, mely túlszárnyalni óhajtaná a levegő-egyet? Bizonyynal ilyen volna az az ember is, a ki a vallás üdvösséges köréből akarna kibontakozni.

Az ilyen értelemben vett tiszta és áldásteljes vallásos élet gyümölcsei a következők: mint egyén, mind jobban megközelíteném a tökéletességet; az Istennel való harmoniában zavartalan testi jólétnek örvidenék; értelmi, erkölcsi és szellemi erőimmél fogva pedig, mint az örökkévaló Atyának gyermeke, tudnám és érezném a szép-, jó- és igaznak boldogító voltát.

Tovább menve, alkalmazzuk ugyanezt a harmoniát a társadalomra is, melynek végezelja szintén a tökéletesség. Az emberi nem igaz vallásossága, Istennel való teljes harmoniája mellett, ugyan mit keresne még a világon a vétek, bűn és nyomor! Ha Isten törvényeinek engedelmeskedve, minden ember szeretné és támogatná egyik a mást, nem látnók többé a szegénység rongyait. Nem kellene küzködnünk annyi betegséggel, mert azokat Isten atyai törvényeinek áthágásával rendszerint magunk

idézzük fel. Lelkiismeretlen kufárok és vesztegetők neveit kitörülhetnők az élet könyvéből. Megszűnne akkor a százados zsarnokság és a keserű rabszolgaság ismeretlen volna. Megszünnék a háboru is, s minden embert a közös mennyei édes Atya hajlékának védelme alatt testvérként üdvözlénék. Tehát minden rosznak bedugulna a forrása, ha diadalt ülne közöttünk az igaz vallás: vagyis, mindannyian harmoniában élnék Istennel és embertársainkkal.

E szerint a művelődés erőpróbája tulajdonképpen az igaz vallásosság. Mert nem a telegráf, vasútak, gőz- és léghajók jelentik a civilizatiót. Sem azok a kutatások és felfedezések, melyek a természet erőit az ember szolgálatába hajtották. Nem is az irodalom, tudomány, zene és művészet ápolása az, a mi a világot jóvá és nemessé teszi. Miként Spencer Herbert mondja: „a világ értelmi fejlődésével nem mindig jár együtt annak erkölcsi tökéletesedése“. Hány gonosztevő kerül ki az intelligens, a tanult emberek sorából! A miért valaki jártas az irodalomban zene- és művészetben, nem következik, hogy egyúttal jó és megbízható ember legyen. Ezek a tanulmányok magukban jók, de nem mindig terjesztik és mozditják elő az igazi műveltséget. Talán kidomborítják — mondjuk — a kor életviszonyait, érzését és gondolkozásmódját; de nem mindig emelik annak szellemi színvonalát. A régi Athen és Róma példája — a művészi fejlődés magas fokán — beigazolja, hogy az irodalom, zene és művészet, szónoklat és festés remekei mellett milyen szépen megfér a magán- és társadalmi élet mérhetlen sülyedése és romlottsága.¹³

Mi hát az, a mi az embert emberré teszi?... Mi más az, mint a szeretet és rokonszenv ébredése, az igazságérzet hatalma s az egyetértő testvéries munkálkodás! Mi más az, mint az egymás iránti meleg érdeklődés, szivesség és gondoskodás! Ezek a szellemi javak, ezek a vallásos erények teszik az embert valóban művelté; ezek vezetik és emelik az emberiséget mindig magasabbra, mindig csak: előre! Eddig csak ötven lépésre hangzott el a szavam, ma már, a telefon útján, beszélhetek száz meg száz mértföldnyire is. De vajjon azzal jobb ember lett-e belőlem? Nem az a fődolog, hogy mennyire hallatszik el az én szavam, hanem az, hogy ki vagyok én és van-e valami mondani valóm.

A mikor b. e. atyám született, 1794-ben, egy cseppel sem

utazhattak gyorsabban az emberek, mint Ábrahám patriárcha idejében. Mindezek a bámulatra méltó változások azóta jöttek létre. De mi szükség is van arra, hogy 6—10 kilométer helyett egy óra alatt 50—60 kilométert fussak be? Meg kell adni, hogy nagy kényelem: de azért éppen nem következik ebből az, hogy én egyúttal jobb ember is vagyok, mint őseim; s aligha jobb és nemesebb a szándék, mely engemet vezet. Újból és újból nem az a kérdés, hogy mit milyen hamar és feltűnően tudok végrehajtani. *Ki és mi* vagyok én: ettől függ az igazi műveltség.

Nincs és nem lehet tehát ezen a világon szentebb és dicsőbb kötelességünk, mint ápolni és terjeszteni ezt az igaz vallást, melynek alapelve: harmoniában az Istennel és embertársainkkal! Ez a bűnös világ egyetlen reménye.

És most még egy pár szót az egyházzól és annak a mi vallásunkhoz való viszonyáról. Az egyház, — ideértve a föld kerekén létező összes vallásos intézményeket — minden időben úgy tűnik fel előttünk, mint a kor és égalj megfelelő vallásos életének külső szervezete, s így természetesen fölveszi magába az illető nemzedék jellemző vonásait. Az egyszeri pap is azt mondta a maga mentségére, hogy a milyen a város, olyan az ekklezsia. Babonás, durva és korlátolt társadalomban az egyház maga sem küzdheti le ezeket a nyers tulajdonságokat, mert hiszen utóvégre is — emberekből áll.

Mind e mellett kijelentem, hogy nincs és nem is volt soha a föld kerekén jobb és nagyszerűbb szervezet, mint maga az egyház. Miért? Azért, mert ennek egyedüli kifejezett célja az, hogy az embereket valóban emberekké tegye, őket Istennel és egyik a mással lelki rokonságba fűzze. Nincs és nem lehet egyetlen másnemű szervezet, a melynek — ha csak egyházzá át nem alakul — csupán ez volna egyedüli célja és rendeltetése.

Bármily tévelygő, durva, babonás, sőt éppen kegyetlen volt is olykor az egyház, jusson eszünkbe, hogy az illető korszak és nemzedék maga egy cseppel sem volt különb. Kálvin Jánost, kinek katedrójában prédikálok, sokan kegyetlen embernek tartják; s főképp azért, mert Servét Mihályt megégetteté. De hát vajjon milyenek voltak akkoriban a többi intézmények? Emberies, bölcs, gyöngéd és igazságszerető volt-é a többi mind, kivéve

őt magát? Bizonyára ő mindenben korának gyermeke és hű képviselője volt.

Számos erénye mellett, — meg kell vallanunk — volt az egyháznak nem egy hibája, bűne is. Ezuttal azonban csak egyre mutatok reá, mert ez az egy is rengeteg bajt és nyomorúságot zúditott reánk a századok folyamán. És ez nem más, mint a *esalhatatlansággal* való kérkedés, melynek semmi komoly alapja nincs. A legújabb időkig minden, de minden vallásos intézmény igényt tartott a *esalhatatlanságra*. Papjai és prófétái Isten nevében beszéltek; s az isteni igazságra és hatalomra támaszkodva, az embertől szolgálai engedelmességet követeltek. Ebből keletkeztek a vallásháborúk, a történelem megrázó tragédiái minden időben. Azon az emlékezetes pénteken, miért is kostoltatták meg Jézussal az ő honfitársai a kereszthalál szörnyű kínjait? Csak azért, mivel a zsidók a teljes igazság birtokában elbizakodva, — Isten és a haza ellenségének tartották azt, a ki kétségbe merete vonni az ő igazságukat. És miért kelle Servetnek is máglyán elhamvadnia? Csak azért, mivel Kalvin a bibliát *esalhatatlan* isteni kijelentésnek tartotta, Servetus pedig kétségbe merete vonni annak egy némely tanításait. Ilyenformán a világnak majdnem minden tragédiáját a *esalhatatlanság* rovására kell írunk. A *esalhatatlanság* nem fogad el tanácsot, fejlődni és előre haladni a *esalhatatlanság* nem tud; s így az egyháznak elcítől fogva az volt a végzete, hogy Isten nevében megakassza a haladás kerekét. Egyedül a valláshoz nem mertek nyulni az emberek, a mikor más téren egy-egy új teremtés hajnalát üdvözölték.

Ez a *esalhatatlanság* kiterjedt nemcsak az egyház dogmáira, hanem annak szentségeire és szertartásaira is. Ezek aztán teljesen megrögződtek annyira, hogy azoknak szigorú megtartásától függött és függ az igaz jellem. Dogmák, szertartások, szentségek, solumok és istentiszteletek — pedig csak annyiban jók, a mennyiben kifejezésre juttatják és ápolják a benső vallásos érzület útján az igaz életet. De a mikor ezek maguk lépnek a valódi vallásos élet helyébe, annyi, mintha kenyér helyett követ adnánk az embereknek. Nem hogy segítenék az égiekhez való emelkedésben, sőt gátolnak és megrontják életünket. Tanulja meg az egyház, hogy az isteni kijelentés nincs végképpen megállapítva és befejezve. Az állandó és folytonos, mint maga az élet. Jól mondta *Robinson John* a mi őseink-

hez¹ intézett bucsubeszédében, hogy istenigéje számunkra még sok-sok igazságot rejteget. Ma már oda jutottunk, hogy előttünk nemcsak a biblia istenigéje: istenigéjét hirdetik a többi nagy vallások s azoknak szent könyvei, a világ és az emberiség, egyszerűen mindaz, a mi Istenre mutat: mert *az* méltán istenigéje. A mi régi, a mi megszokott, azért nem mindig érdemel tiszteletet; és az igazság, ha még olyan új is előttünk, tulajdonképpen egy idősebb az Istennel, s vele egyenlő tiszteletet parancsol. Az igazság szent és sérthetetlen: az igazság-kereső Istent keresi. Nemcsak jogunk van tehát az igazsághoz, de annak keresése egyenesen mindnyájunknak szent kötelessége. Nem elég a türelmesség másokkal szemben; én nem kérek belőle; vagy teljes szabadság, vagy semmi!

Ha tehát ez volna az egyház célja, mi akkor a mi kötelességünk? Egyszerűen az, hogy tagjai legyünk valamely egyháznak, vagy vallásos társulatnak a közjó érdekében. Ha valaki különállva is tehet jót, ám lássa; de más téren is csak az a tapasztalatunk, hogy egymagunkra sohasem tehetünk annyit, mint valamely élő és működő szervezet útján. Nincs más mód tehát, mint hogy szervezkedjünk. Melyik egyházhoz csatlakozunk? . . . Ahhoz, melyik leginkább megfelel a mi eszményeinknek; de tartsuk nyitva szemünket és szívünket az új igazság előtt, mely ébred az mi kebelünkben s kövessük annak hívását, mint Ábrahám, mert az bizonynyal Isten szava.

Nem egyszer zúgolódunk a miatt, hogy a világ ilyen lassan halad. Az Isten nem szokta elhamarkodni az ő dolgát; de azért a világ mégis csak halad. Engem még arra tanítottak volt gyermekkoromban, hogy közel van a világ vége; s hogy mi már túl vagyunk az élet delén s rohamosan közeledünk az alkonyathoz. Várhatjuk tehát a világ végét, s az utolsó ítéletet. Ámde az új tudomány egész mást tanít. Azt tanítja, hogy még alig kelt föl a nap. Pitymallik. Nemhogy öreg, elnyomorodott és veszendő volna az emberiség, sőt most éli gyermekkorát. Olyan az emberiség, mint Hercules, a ki a bölcsője körül sziszegő kigyókat megfojtotta; de a nagy munkák, melyek meg fogják tisztítani és nemesíteni az egész világot, még hátra vannak.

Tekintsünk hát örömmel és bizalommal a jövőbe! Az egyes

¹ Gyarmatosok Észak-Amerikában.

ember leküzdve önző vágyait, tisztult elmével és nemes szívvél, úgy áll előttünk, mint Istennek gyermeke. Mért ne vivhatná ki ugyanezt az egész emberi nem: igazán meghódítva, kormányozva és dicsőítve a világmindenséget!

Jön idő, a mikor az új dicsőség birodalmában a múlt nyomora és szenvedése csak úgy tűnik fel, mint egy rossz álom. Lészen akkor általános béke és igaz testvériség. Megszűnnek a határok és vámsorompók, melyek a népeket egyik a mástól elválasztják. Szabadság és öröm hevíti keblünket. A föld egy óriási kert, mely minden szükségünket ellátja. A világ: mint a vallásos élet és gondolat mesterműve, készen áll. De még ez a földi élet is csak úgy tűnik fel előttem, mint egy ösvény, mely a sir szájához vezet. Onnan pedig magához emel minket az Örökkévaló.

Atyánk, hálát adunk néked az áldott világosságért, mely boldogít, a reménységért, mely vigasztal, a szeretetért, mely megszenteli minden dolgainkat. Ime, készek vagyunk veled együtt hiven munkálkodni az egész világ javára. Amen.

Angolból

JÓZAN MIKLÓS.

Az unitárius egyház fölterjesztése az alapítványokról szóló ministeri törvénytervezetről.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 396—1906. eln. szám alatt egyházi főhatóságunknak is megküldvén, hozzászólás végett, az alapítványokra vonatkozólag készített törvénytervezet előadói javaslatát, a javaslatot jogügyi bizottságunk beható tárgyalás alá vette s a bizottság által beterjesztett véleményes javaslatnak megfelelően, egyházunknak ezen kérdésben elfoglalt álláspontját kifejező fölírat intéztetett a ministerhez 422—1906. E. K. Tanácsi elnöki szám alatt.

Tekintettel arra, hogy egyházunknak az alapítványokra vonatkozó törvénytervezettel szemben elfoglalt álláspontját minden egyháztagnak s főleg lelkészeinknek érdekében áll megismerni, a jogügyi bizottság munkálatát közöljük folyóiratunkban a következőkben :

„Általánosságban előre bocsátjuk a következőket :

A régi Erdélyben az Appr. Const. I. rész, 5. cím 4. cikke és az I. r., 6. cz. 2. cz., a Leopoldinum diploma 2. pontja és az 1791. évi 55. t.-cz. szerint az Ekklezsiák magánjogi és köteleztetési képességgel bírtak, ingó és ingatlan javakat birtokolhattak, melyek általuk testületileg kezeltettek ; ingó és ingatlant örökölhettek ; templomot, tornyot építhettek ; iskolákat alapíthattak s az ezekhez szükséges telket és anyagot megszerezhették ; perelhettek és pereltethettek s ekklezsiái gyűléseket tarthattak. Az egyházak részére tett kegyes alapítványokat illetően az 1791. évi 54. t.-cz. szerint „Ő Felsége kegyesen biztosítja az egyes vallásoknak, hogy a kegyes alapítványokat az alapítók szándékához és óhajához képest fogják kezelni és más vallások alapítványaival nem fogják összevegyíteni ; épségben maradván a Felség fölügyeleti joga, mely őt azokra nézve megilleti“.

Ezen jogok az unitárius egyházat is mind megillették. Az 1568-ban Tordán tartott erdélyi országgyűlésen ugyanis az unitárius vallás törvényesen bevett vallásnak nyilvánítottott, a mit az Appr.